

Hier is de afweer van reis en wisselend leven, de behoefte aan het afgesloten milieu, niet een verdienste, maar een uit noodzaak geboren behouds-voorwaarde. De nu ontbloeiende geest zal door de attributen van stilte, eenvoudigheid en oprechtheid, eerder als diep verschijnen, dan in het gezelschap van het gedruisch des levens. Toch is ze daardoor alleen niet diep, al is de ontroerende macht dikwijls grooter. Evenmin is de reiziger louter om de wille van de schatten van zijn veroveringen niet te achten, wel te duchten, daar hij in macht van uitgebreidheid won.

Neen, de kluizenaar is niet superieur aan den reiziger, noch omgekeerd.

De neiging van het lijfelijke zal, naar gelang van de behoefte, beurtelings het een boven het ander prijzen. Pas het geestelijk verzinken, dat, naar den aard van het individu en zijne geschiedenis, door reizen of opsluiting bevorderd kan worden, zal één levensdrift herkennen in de twee levensvormen van stil-zijn en bewegen, een eenheid in deze betrekkelijke tegenstellingen van rust en onrust, waarin de levensdrang zich wisselend openbaren moet.

Diepte is slechts beschoren aan hen, die telkens de mogelijkheid in zich verwezenlijken kunnen, boven rust en beweging, boven licht en donker, te geraken in de ont-zinnelijke wereld van hun ware wezen, waarvoor nog geen woorden gevonden zijn. De betrekkelijkheden slechts noembaar zijn, het meetbare slechts om-schrijfbaar is, maar het Andere, klank, kleur noch omtrek kent. Hier is de rotatiekern van het cirkelende leven, dat in omtrekken zichtbaar, in het middelpunt onvatbaar is.

In de wereld van de beeldende kunsten is het de verwezenlijking van een der beide vormen van levensdrift, kluizenaarschap of zwerverschap, en de mogelijkheid van ontstijging aan de individueele en toevallige beperkingen en tegenstrijdigheden, van groot belang voor hoedanigheid en aard van het geschapen werk.

Wie den aard van zijne betrekking tot de buitenwereld kent zal zich niet gemakkelijk tot voor hem nadeelige avonturen laten vervoeren. Veel onmatigheid in schilderkunst is bedreven uit onbekendheid met eigen aanleg. Hoeveel bescheiden, maar in hun oorsprong toch beperkt-begaafde schilder-naturen, nooit geboren voor de betooveringen van Italiaansche landschappen, Grieksche en Latijnsche schoonheid, zijn tot durende vervreemding van hun wezensgrond gedoemd, door de fascinatie van de Italiaansche reizen? Hoeveel van deze lieden, nu als Romanisten door het leven vergeten of gedoodverfd, geschiedkundig bijgezet in de zalen der musea van gestorven zielen, zouden als kluizenaars, in het milieu van de Noordelijke gewesten, tot eerbare schilders van het gewone leven zijn gegroeid, als zij zich niet vergist hadden in den weg en van hun oorsprong waren afgedwaald.